

ЕПИЧЕСКИ ТЕКСТ И КОНТЕКСТ

Константин Рангочев

Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”

1.0 Съвременната фолклористика и етнология са науки, в които степента на абстрактност на изследванията е много голяма и непрекъснато нараства. Изследователят обикновено борави с текст, а не с дискурс¹. С други думи – най-често срещаната ситуация е, когато контекстът на един текст е неясен, изгубен и т.н. Следователно, когато изследователят борави с текста, той открива в него множество смисли, които обаче не е задължително да бъдат адекватни на „реалния” контекст.

1.1 От горното следва заключението, че днес смисълът на българския юнашки епос е загубен, дори и за своите носители. През 1991 г. на теренна фолклорна експедиция в с. Поповяне, Самоковско Р. Р. Малчев записва юнашки песни от Цвета Динова Попова, р. 1924 г. в с. Поповяне, IV клас, земеделие. След като изпяла известната песен „Марко коси трева детелина”, разработваща темата за инцеста, певицата направила следния показателен коментар: „А, бе, тоя Марко, я не моем го разберем. Уж се бил с турците, браньил ни, а да посега на сестра си.”

1.2 Загубеният смисъл на текста може да бъде възстановен до известна степен. Смисълът на един текст е кодиран по много начини и ако един е загубен, то другите не са.

2.0 Теза 1. Всяка юнашка песен може да се разгледа като един дълъг линеен ред. От това следва: Певецът (носителят на песента) помни този линеен ред и при изпълнение просто го репродуцира. Това е вярно само в ограничен брой случаи. Много малко са певците, които могат да повторят два пъти по-един и същи начин една песен.

2.1 Теза 2. Певецът помни не песента, а нейната семантична схема. Той съхранява в паметта си по-големи блокове – „теми”, по терминологията на А.Б. Лорд², и много приличащи на „функциите” на В.Я. Пропп³. При този начин на съхранение на юнашката песен, изпълнителят свободно борави с текста, може да прибавя, вади, съкращава цели епизоди, да я допълва и т.н.

2.2 Теза 3. Известно е, че смисълът на един текст се изгражда не като проста сума от значенията на отделните лексикални единици, а от синтагматиката и парадигмалните отношения между тях. Следователно, особено важно значение има наборът от значения (моносеми), които всяка лексема има на по-ниски йерархични нива.

3.0 От тази гледна точка се разглеждат първите два стиха от песента „Марко коси трева на планини” – No. 260 от СБНУ, т. 51.

Марко коси сено по планини

Мара бели платно на белило.

3.1 Началният прочит на този текстови фрагмент показва, че двата стиха изразяват двете страни на опозицията „културно”/”природно” (в по-малка степен „човешко”/”хтонично”) – първият стих – втория член на опозицията, а вторият стих – първия член – „коси”/”бели”, „сено”/”платно”, „планина”/”белило”.

3.2 Това може да се верифицира (до известна степен) като се разгледат внимателно значенията на отделните елементи на всеки стих. За всяка пълнозначна лексема се изваждат нейните моносеми от „Речник на българския език” на Найден Геров⁴, които обикновено са представени като пословици и поговорки.

3.3 Наборът от значения на отделните лексеми във всеки стих показва, че общото значение на първия стих „Марко коси сено по планини” е: „Мъжко” – „горе” – „сухо”, а на втория стих „Мара бели платно на белило”: „Женско” – „долу” – „мокро”. С други думи, първият стих изразява първия член на опозицията „културно”/”природно”

(„човешко”/”хтонично”), а вторият стих – втория член. Това показват особено добре имената „Марко”/”Мара”⁵. Точно обратно на изказаната в 3.1 теза.

4.0 Текстологичният анализ показва, че това, което днешният образован читател (и по-рядко слушател) открива като смисли в един текст, може и да не е вярно.

БЕЛЕЖКИ

1. Срв. гледните точки на Б. Богданов, Р. Барт и П. Рикьор – **Богданов, Б.** Литература, художествен текст и произведение. В: сп. Литературна мисъл, кн. 1, 1990, 8-10; **Барт, Р.** От произведение к тексту. В: **Барт, Р.** Избранные работы. Семиотика. Поэтика. М., 1989, 413-423; **Рикьор, П.** Теория на интерпретацията. СБП, Служебен бюлетин, кн. 5-6, 1988.

2. Вж. **А.В. Lord.** The Singer of the Tales, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1981.

3. **Пропп, В.Я.** Морфология сказки. М., 1969.

4. **Геровъ, Н.** Речникъ на българский языкъ. Фототип. изд. Т. I-VI С., 1975-1978.

5. „И така, митът е име” – **Лосев, А.Ф.** Диалектика мифа. М., 1930, 238.